

Sygn. akt III SK 53/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 listopada 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Maciej Pacuda

SSN Piotr Prusinowski

Protokolant Edyta Jastrzębska

w sprawie z powództwa [...] Banku [...] S.A. z siedzibą w [...] przeciwko Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów o naruszenie zbiorowych interesów konsumentów i nałożenie kary pieniężnej, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 8 listopada 2017 r., skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 10 lutego 2016 r.,

1. uchyla zaskarżony wyrok i zmienia poprzedzający go wyrok Sądu Okręgowego w [...] - Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 25 listopada 2014 r., w punkcie I w ten sposób, że nadaje mu następującą treść "zmienia zaskarżoną decyzję w ten sposób, że uchyla punkt I w całości oraz punkt IV w podpunkcie 1 i 2",

2. zasądza od pozwanego na rzecz powoda kwotę 4980 (cztery tysiące dziewięćset osiemdziesiąt) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania.

UZASADNIENIE

Decyzją z 19 grudnia 2012 r., Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (Prezes Urzędu):

- I. na podstawie art. 26 ust. 1 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. Nr 50, poz. 331 ze zm., dalej jako uokik):
 1. uznał za naruszającą zbiorowe interesy konsumentów praktykę stosowaną przez [...] Bank [...] Spółka Akcyjna z siedzibą w [...] (powód), polegającą na niewskazywaniu w umowach o prowadzenie indywidualnych kont emerytalnych (dalej jako IKE) – wbrew dyspozycji art. 52 ust. 2 pkt 10 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 ze zm., dalej jako prawo bankowe) - zakresu odpowiedzialności banku za terminowe i prawidłowe przeprowadzenie rozliczeń pieniężnych oraz wysokości odszkodowania za przekroczenie terminu realizacji dyspozycji posiadacza rachunku, co stanowi naruszenie art. 24 ust. 2 w zw. z art. 24 ust. 1 uokik i nakazał zaniechanie jej stosowania;
 2. uznał za naruszającą zbiorowe interesy konsumentów praktykę stosowaną przez powoda, polegającą na stosowaniu w umowach o prowadzenie indywidualnych kont emerytalnych postanowienia wprowadzającego otwarty katalog przesłanek wypowiedzenia umowy przez bank, co jest niezgodne z art. 52 ust. 2 pkt 9 prawa bankowego i stanowi naruszenie art. 24 ust. 2 w zw. z art. 24 ust. 1 uokik i nakazał zaniechanie jej stosowania.
- II. na podstawie art. 27 ust. 1 i 2 uokik, stosownie do art. 33 ust. 6 tej ustawy, uznał za naruszającą zbiorowe interesy konsumentów praktykę stosowaną przez powoda polegającą na stosowaniu we wzorach umownych wykorzystywanych przy zawieraniu umów o prowadzenie indywidualnych kont emerytalnych postanowienia wzorców umów, które zostało wpisane do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone, o którym mowa w art. 479⁴⁵ k.p.c., przez zawarcie postanowienia o treści: Sądem właściwym do rozpoznawania sporów o prawa majątkowe mogące powstać

na tle wykonywania umowy jest Sąd właściwy dla Siedziby oddziału Banku SA prowadzącego rachunek lokacyjny, co stanowi naruszenie art. 24 ust. 2 pkt 1 w zw. z art. 24 ust. 1 uokik, stwierdzając zaniechanie jej stosowania z dniem 28 sierpnia 2012 r.;

- III. na podstawie art. 105 § 1 k.p.a. w zw. z art. 83 uokik oraz stosownie do art. 33 ust. 6 uokik umorzył jako bezprzedmiotowe, postępowanie prowadzone przeciwko powodowi pod zarzutem stosowania określonej w art. 24 ust. 2 w zw. z art. 24 ust. 1 uokik praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów polegającej na niewskazywaniu w umowach o prowadzenie indywidualnych kont emerytalnych - wbrew dyspozycji art. 52 ust. 2 pkt 8 prawa bankowego- przesłanek dokonywania zmian umowy;
- IV. na podstawie art. 106 ust. 1 pkt 4 uokik nałóżł na powoda karę pieniężną w wysokości:
 - 1. 7.111.394 zł płatną do budżetu państwa, z tytułu naruszenia zakazu, o którym jest mowa w art. 24 ust. 2 w zw. z art. 24 ust. 1 uokik, w zakresie opisanym w punkcie I.1. sentencji niniejszej decyzji.
 - 2. 4.740.930 zł płatną do budżetu państwa, z tytułu naruszenia zakazu, o którym jest mowa w art. 24 ust. 2 w zw. z art. 24 ust. 1 uokik, w zakresie opisanym w punkcie I.2. sentencji niniejszej decyzji.
 - 3. 2.844.558 zł płatną do budżetu państwa, z tytułu naruszenia, o którym jest mowa w art. 24 ust. 2 pkt 1 w zw. z art. 24 ust. 1 uokik, w zakresie opisanym w punkcie II sentencji decyzji.

Odwołanie od powyższej decyzji wniósł powód, zaskarżając ją w całości.

Wyrokiem z 25 listopada 2014 r., Sąd Okręgowy w [...] - Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów zmienił zaskarżoną decyzję w pkt IV.1 w ten sposób, że obniżył karę do kwoty 2.500.000 zł; w pkt IV. 2 w ten sposób, że obniżył karę do kwoty 1.500.000 zł; uchylił decyzję w pkt II oraz pkt IV.3; w pozostałym zakresie odwołanie oddalił i zniósł wzajemnie koszty procesu między stronami.

Sąd Okręgowy ustalił, że powód zawierał z klientami m.in. umowy o prowadzenie indywidualnych kont emerytalnych i posługiwał się w tej działalności wzorcami umownymi w rozumieniu art. 384 k.c. W treści tych wzorców umownych w okresie od 21 grudnia 2009 r. powód stosował otwarty katalog przesłanek

wypowiedzenia umowy przez bank, jak również nie wskazywał zakresu odpowiedzialności banku za terminowe i prawidłowe przeprowadzenie rozliczeń pieniężnych oraz wysokości odszkodowania za przekroczenie terminu realizacji dyspozycji posiadacza rachunku. W dniu 3 września 2012 r. powód wprowadził do wzorców umownych dotyczących indywidualnych kont emerytalnych zamknięty katalog przesłanek wypowiedzenia umowy przez wprowadzenie postanowienia o treści: „[...] Bank [...] S.A. może wypowiedzieć umowę jedynie z ważnych powodów: 1) podanie przez Oszczędzającego nieprawdy lub zatajenia prawdy w zakresie informacji, które zgodnie z przepisami prawa Oszczędzający jest obowiązany udzielić [...] Bankowi [...]emu, jako podmiotowi prowadzącemu rachunek; 2) niedokonanie przez Oszczędzającego wpłaty na rachunek lokacyjny w terminie 12 miesięcy od dnia zawarcia umowy; 3) wykorzystanie rachunku lokacyjnego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu. W przypadku, o którym mowa w pkt 1 [...] Bank [...] S.A. może wypowiedzieć umowę z zachowaniem dwumiesięcznego terminu wypowiedzenia. Termin wypowiedzenia liczy się od dnia doręczenia wypowiedzenia Oszczędzającemu. [...] Bank [...] wypowiada umowę na piśmie, podając przyczyny wypowiedzenia”. W okresie od 2004 do 2012 r. powód nie dokonał wypowiedzenia żadnej z umów rachunku lokacyjnego IKE. Według stanu na luty 2012 r. powód prowadził niespełna 8.500 kont IKE, a udział dochodów banku, uzyskiwanych z kont IKE w stosunku do całkowitego udziału był niewielki.

Sąd Okręgowy podzielił stanowisko wyrażone przez Prezesa Urzędu, że działania powoda, opisane w pkt I.1 i I.2 decyzji, były sprzeczne z bezwzględnie obowiązującymi przepisami Prawa bankowego, tj. art. 52 ust. 1 pkt 9 i 10, które odpowiednio stanowią, że umowa rachunku bankowego powinna określać w szczególności: 9) przesłanki i tryb rozwiązania umowy rachunku bankowego; 10) zakres odpowiedzialności banku za terminowe i prawidłowe przeprowadzenie rozliczeń pieniężnych oraz wysokość odszkodowania za przekroczenie terminu realizacji dyspozycji posiadacza rachunku. Sąd pierwszej instancji podkreślił, że w odniesieniu do przyczyn wypowiedzenia umowy, w umowach powinien być zawarty zamknięty katalog przesłanek wypowiedzenia, gdyż konsumentowi powinny być znane te warunki w chwili podpisywania umowy.

Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że IKE, będąc wyodrębnionym rachunkiem bankowym, jest prowadzone na zasadach wynikających z prawa bankowego. Oznacza to, że w odniesieniu do rachunku IKE prowadzonego przez bank nie jest możliwe ograniczenie postanowień umowy tylko do tych, które są wymienione w art. 9 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r., o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (Dz.U. z 2004 r. Nr 116, poz. 1205 ze zmianami, dalej jako ustawa o IKE). Ta regulacja stanowi wprowadzenie o warunkach koniecznych umowy IKE, ale tylko tych, które są uniwersalne dla wszystkich umów o IKE niezależnie od podmiotu, który prowadzi IKE, natomiast nie wyłącza ona stosowania do umów zawieranych z oszczędzającym przepisów szczególnych, odnoszących się do instytucji finansowych, które IKE prowadzą. W ocenie Sądu pierwszej instancji, odesłanie do przepisów prawa bankowego w zakresie nieuregulowanym w ustawie o IKE nie może oznaczać wyłączenia obowiązku określenia warunków rozwiązania umowy w sposób jaki kreuje to art. 52 prawa bankowego, z tej przyczyn, że art. 12 pkt 4 ustawy o IKE wskazuje, że to umowa rachunku bankowego ma je określać. Zdaniem Sądu Okręgowego, wbrew twierdzeniom powoda art. 52 prawa bankowego określa elementy niezbędne umowy rachunku bankowego, a więc także niezbędne dla umowy IKE, prowadzonej w formie rachunku bankowego. Sąd pierwszej instancji uznał, że rodzaj transakcji jakie są dokonywane na zlecenie oszczędzającego w ramach IKE przesądza, że nie są to rozliczenia pieniężne, co miałyby wynikać, jak podnosi powód, z ustawowego wyróżnienia w prawie bankowym rachunków rozliczeniowych, rachunków oszczędnościowych i rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych. Rozróżnienie to nie daje jednak podstaw do przyjęcia, aby poszczególne rachunki determinowały możliwość dokonywania, czy też nie w ich ramach rozliczeń pieniężnych, skoro z ustawy takie ograniczenia nie wynikają, a przepisy prawa bankowego, wskazując na pewne szczególne cechy, charakterystyczne tylko dla danego typu rachunku, nie wyłączają w odniesieniu do któregośkolwiek z nich dokonywania w jego ramach rozliczeń. Sąd Okręgowy wskazał, że rozliczenia pieniężne to świadome oraz zgodne z przepisami obowiązującego prawa przemieszczanie środków pieniężnych między osobami prawnymi i fizycznymi, zaś bankowe rozliczenia pieniężne to operacje bankowe, które prowadzone są w formie

gotówkowej i bezgotówkowej, choć katalog poszczególnych form nie jest zamknięty. Przewidziane w ustawie o IKE dyspozycje oszczędzającego są transakcjami pieniężnymi, skoro powodują zmiany w stanie środków na rachunku bankowym IKE oszczędzającego. Co więcej, art. 63 Prawa bankowego nie wyłącza z rozliczeń pieniężnych tych, których celem jest przeniesienie środków pieniężnych w ramach masy majątkowej tej samej osoby, skoro ustawa stawia jedynie wymóg, aby w rozliczeniu uczestniczył bank oraz aby przynajmniej jedna ze stron rozliczenia posiadała rachunek bankowy. Skoro zatem na rachunku IKE przeprowadzane są transakcje pieniężne, to po stronie powoda istniał obowiązek uwzględnienia w treści umowy IKE zakresu odpowiedzialności banku za terminowe i prawidłowe przeprowadzanie rozliczeń pieniężnych, a także wysokości odszkodowania za przekroczenie terminu realizacji dyspozycji.

W ocenie Sądu pierwszej instancji powód nie zaniechał stosowanej praktyki z chwilą wydania nowego wzorca, gdyż w przypadku umów o charakterze ciągłym, do których należy umowa IKE, wzorce wydane w trakcie jej trwania wiążą drugą stronę, jeżeli zostały zachowane wymagania określone w art. 348 k.c. Oznacza to, że w stosunku do oszczędzających, którzy zawarli z powodem umowę w oparciu o wzorce, które nie zawierały niezbędnych regulacji prawnych, nowe wzorce nie będą skuteczne, a więc w odniesieniu do tych konsumentów praktyki powoda nadal będą trwały. W tym sensie nie można mówić o zaprzestaniu stosowania praktyki, jeśli powód nie zaproponuje także dotychczasowym kontrahentom zmiany warunków umów w celu wyeliminowania bezprawnych uregulowań ich wzajemnych relacji prawnych.

W zakresie nałożonej na powoda kary pieniężnej Sąd Okręgowy uznał, że zasadność jej nałożenia, w obliczu naruszenia wartości istotnych dla prawa antymonopolowego, nie budziła wątpliwości. Prezes Urzędu słusznie wskazał, że powód jako profesjonalista powinien być świadomy, ciążącego na nim obowiązku informowania konsumentów o warunkach umowy IKE. Sąd pierwszej instancji podzielił stanowisko Prezesa Urzędu, iż za okoliczność łagodzącą należy uznać fakt, że powód zmienił wzorzec oraz nie wypowiedział od 2004 r. żadnej umowy IKE, jednakże Sąd Okręgowy uznał, że istnieją jeszcze dodatkowe okoliczności łagodzące, tj. bardzo niewielki udział przychodów z IKE, wynikający z faktu, że IKE

stanowi niszowy i nieprzynoszący wymiernych korzyści finansowych produkt oferowany przez bank. Należało zatem przy wymiarze kary uwzględnić, iż zawieranie umów IKE stanowiło marginalny aspekt działalności banku. Za uzasadnioną Sąd Okręgowy uznał karę w wysokości 2.500.000 zł za praktykę, opisaną w pkt I.1 decyzji oraz karę w wysokości 1.500.000 zł za praktykę opisaną w pkt I.2. decyzji. Zdaniem Sądu pierwszej instancji kara w ww. wysokości pozostaje we właściwej proporcji do uzyskanych przychodów i uwzględnia niewielki udział IKE w przychodach banku, a ponadto, nie wpływa negatywnie na rentowność powoda i jego płynność finansową. Kara w tej wysokości stanowić będzie dla powoda odczuwalną dolegliwość finansową, zapobiegającą w przyszłości dalszym naruszeniom interesów konsumentów przez powoda, a także w ramach prewencji ogólnej z uwagi na nominalnie wysoką wartość kary, zadziała na innych uczestników rynku zapobiegając w przyszłości podobnym naruszeniom przez innych przedsiębiorców.

Apelacje od powyższego wyroku Sądu Okręgowego wniosły obie strony.

Wyrokiem z 10 lutego 2016 r., Sąd Apelacyjny w [...] oddalił obie apelacje i zniósł wzajemnie koszty między stronami postępowania.

Sąd Apelacyjny uznał, że prawidłowo stwierdził Sąd Okręgowy, iż IKE prowadzone przez bank ma postać wyodrębnionego rachunku bankowego - rachunku oszczędnościowego, do którego stosuje się normy prawa bankowego. Przepisy ustawy o IKE nie stanowią wobec ustawy prawo bankowe przepisów o charakterze *lex specialis*, ale ustawa prawo bankowe uzupełnia regulację zawartą w ustawie o IKE. Oznacza to, że istotne postanowienia dotyczące rachunku bankowego powinny zostać zamieszczone w umowach IKE, prowadzonych przez bank w formie rachunku bankowego. Powód był zatem zobowiązany do wskazania w umowach o otwarcie i prowadzenie IKE przesłanek dokonywania zmian, jak i zakresu odpowiedzialności banku za terminowe i prawidłowe przeprowadzenie rozliczeń pieniężnych oraz wysokości odszkodowania za przekroczenie terminu realizacji dyspozycji posiadacza rachunku, co wynika z art. 52 ust. 2 pkt 8 i 10 prawa bankowego.

Niezasadne są w ocenie Sądu Apelacyjnego twierdzenia powoda, że bank w przypadku IKE nie przeprowadza rozliczeń pieniężnych, co mogłoby decydować o

braku obowiązku po stronie banku zamieszczenia w umowach IKE lub regulaminie dotyczącym IKE informacji o zakresie odpowiedzialności banku za terminowe i prawidłowe przeprowadzanie rozliczeń pieniężnych oraz wysokości odszkodowania za przekroczenie terminu realizacji dyspozycji posiadacza rachunku. Prawidłowo zatem przyjął Sąd Okręgowy, że takie dyspozycje jak wypłata, wypłata transferowa, zwrot, zwrot częściowy, dokonywane w ramach IKE są transakcjami pieniężnymi.

Niezasadnie, zdaniem Sądu drugiej instancji, powód podnosi, że pominięcie przez Sąd Okręgowy regulacji z art. 725 k.c. spowodowało błędną interpretację art. 63 ust. 1 prawa bankowego w zakresie pojęcia rozliczenia pieniężne, przez przyjęcie, że powód był zobowiązany do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych w ramach rachunku oszczędnościowego, mimo iż bank nie ma takiego obowiązku. W ocenie Sądu Apelacyjnego nie ma znaczenia określenie rachunku IKE, jako rachunku oszczędnościowego, zgodnie bowiem z art. 9 ust. 1 pkt 7 i 7a ustawy o IKE bank zobowiązuje się do realizacji dyspozycji posiadacza IKE, tj. wypłaty, wypłaty w ratach, wypłaty transferowej, częściowego zwrotu oraz zwrotu, które to czynności należy uznać za rozliczenia pieniężne. Bank ma zatem obowiązek przeprowadzania powyższych rozliczeń na zlecenie posiadacza IKE. Wbrew stanowisku powoda, na rachunku IKE były przeprowadzane rozliczenia pieniężne, co oznacza, że obowiązkiem banku było zamieszczenie w umowach IKE informacji o zakresie odpowiedzialności banku za terminowe i prawidłowe przeprowadzenie rozliczeń pieniężnych oraz wysokości odszkodowania za przekroczenie terminu realizacji dyspozycji posiadacza rachunku, powyższy obowiązek wynikał z art. 52 ust. 2 pkt 10 prawa bankowego.

Sąd Apelacyjny uznał także, że obowiązkiem powoda było przedstawienie zamkniętego katalogu przesłanek wypowiedzenia umowy o IKE. Konsument powinien mieć pewność, że zawarta z bankiem umowa o prowadzenie IKE w formie rachunku bankowego może zostać wypowiedziana przez powoda tylko ze znanych konsumentowi w momencie jej podpisywania powodów, które dodatkowo muszą być ważne.

Odnosząc się do zarzutów dotyczących wymiaru nałożonej na powoda kary pieniężnej Sąd Apelacyjny stwierdził, że kara ustalona przez Sąd Okręgowy odpowiada zasadzie proporcjonalności. Prawidłowo Sąd pierwszej instancji

uwzględnił przy jej miarkowaniu, że prowadzenie przez powoda kont IKE było marginalnym aspektem działalności banku, a osiągnięty z tej działalności przychód był niewielki w stosunku do całkowitego przychodu. Nie był to jednak wystarczający powód, do odstąpienia od wymierzenia kary, z uwagi na istotności naruszenia prawa antymonopolowego, jakiego dopuścił się powód.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł powód, zaskarżając go w części, obejmującej oddalenie jego apelacji i wzajemne zniesienie kosztów postępowania między stronami. Powód wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w części i zmianę, przez orzeczenie co do istoty sprawy i uwzględnienie apelacji powoda, i w konsekwencji uchylenie decyzji Prezesa Urzędu w zakresie pkt. I.1-2 oraz IV.1-2, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w części oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji. W każdym zaś przypadku powód wniósł o zasądzenie kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Powód zarzucił naruszenie prawa materialnego, to jest: 1) art. 2 pkt 1 i art. 32 ustawy o IKE, w związku z art. 52 ust. 2 pkt 10 prawa bankowego, polegające na przyjęciu, że umowa o prowadzenie indywidualnego konta emerytalnego powinna wskazywać zakres odpowiedzialności banku za terminowe i prawidłowe przeprowadzanie rozliczeń pieniężnych oraz wysokość odszkodowania za przekroczenie terminu realizacji dyspozycji posiadacza rachunku, co skutkowało niewłaściwym zastosowaniem art. 24 ust. 1 i 2 uokik i w konsekwencji błędnym przyjęciem, że w tej sprawie naruszone zostały zbiorowe interesy konsumentów; 2) art. 2 pkt 13, 14, 15 i 15a ustawy o IKE w związku z art. 63 ust. 1 prawa bankowego w związku z art. 725 k.c. polegające na przyjęciu, że wypłaty, wypłaty transferowe, zwroty i częściowe zwroty środków zgromadzonych na indywidualnych kontach emerytalnych to bankowe rozliczenia pieniężne, co skutkowało niewłaściwym zastosowaniem art. 24 ust. 1 i 2 uokik i w konsekwencji błędnym przyjęciem, że w tej sprawie naruszone zostały zbiorowe interesy konsumentów; 3) art. 2 pkt 1 i art. 32 ustawy IKE w związku z art. 52 ust 2 pkt 9 prawa bankowego w związku z art. 730 k.c., polegające na przyjęciu, że umowa o prowadzenie IKE powinna wskazywać zamknięty katalog przesłanek jej wypowiedzenia, co skutkowało niewłaściwym zastosowaniem art. 24 ust. 1 i 2 uokik i w konsekwencji błędnym

przyjęciem, że w tej sprawie naruszone zostały zbiorowe interesy konsumentów; ewentualnie zaś także 4) art. 106 uokik przez nieodstąpienie od nałożenia kary na powoda, pomimo że w okolicznościach tej sprawy było to uzasadnione oraz 5) art. 111 uokik przez nieuwzględnienie w wystarczającym zakresie, przy ustalaniu wymiaru kary, minimalnych przychodów z działalności polegającej na prowadzeniu przez powoda IKE i braku korzyści z domniemanego naruszenia prawa oraz wysokiej świadomości konsumentów, zawierających umowy w o prowadzenie IKE.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powoda Prezes Urzędu wniósł o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna powoda okazała się zasadna w stopniu uprawniającym Sąd Najwyższy do wydania wyroku reformatoryjnego i zmiany decyzji Prezesa Urzędu wydanej w niniejszej sprawie przez jej uchylenie ze skutkami wynikającymi z wyroku Sądu Najwyższego z 22 listopada 2016 r., III SK 39/15 (LEX nr 2186063).

Na wstępie należy zwrócić uwagę na dwie kwestie. Po pierwsze, chociaż skarga kasacyjna przysługuje od wyroku Sądu drugiej instancji i to właśnie to rozstrzygnięcie oraz leżąca u jego podstaw argumentacja jest objęta zakresem kognicji Sądu Najwyższego w postępowaniu kasacyjnym, to jednak treść i jakość argumentacji uzasadnienia decyzji Prezesa Urzędu rzutuje na intensywność kontroli sądowej w sprawie z odwołania od orzeczenia organu ochrony konsumentów. Im bardziej wnikliwie i przekonująco Prezes Urzędu uzasadni motywy jakimi kierował się korzystając ze swoich uznaniowych kompetencji przy stosowaniu nieostrych przepisów ustawy o ochronie konkurencji w konkretnej sprawie, tym węższy jest zakres ingerencji sądu w sposób wykorzystania przez organ jego kompetencji władczych. Tymczasem uzasadnienie decyzji Prezesa Urzędu wydanej w niniejszej sprawie koncentruje się na wyjaśnieniu stanowiska organu w przedmiocie bezprawności zachowań powoda uznanych za praktyki ograniczające konkurencję. Uzasadnienie decyzji w zakresie naruszenia zbiorowych interesów konsumentów oraz wysokości nałożonych kar jest co najwyżej „formalne”, co oznacza że decyzja zawiera jednostki redakcyjne

poświęcone tej problematyce, które jednak pozbawione są „materialnej” treści wyjaśniającej stronie postępowania, sądowi orzekającemu w sprawie z odwołania jak i opinii publicznej, dlaczego zachowanie powoda należało uznać za zasługujące na napiętnowanie i ukaranie wysoką karą pieniężną. Przełożyło się to na rozstrzygnięcia postępowania odwoławczego w zakresie kar pieniężnych, a w postępowaniu kasacyjnym wpłynęło na zastosowanie przepisów powołanych w podstawach skargi. Po drugie, na wydane przez Sąd Najwyższy rozstrzygnięcie wpływ miała specyfika produktów finansowych w postaci IKE i IKZE, a konkretnie zakres i drobiazgowość ustawowej regulacji parametrów tych produktów oraz wbudowanych w ustawę o IKE mechanizmów chroniących konsumentów przed zachowaniami przedsiębiorcy, które Prezes Urzędu kwestionował w decyzji wydanej w niniejszej sprawie. Rzuca to na ewentualne „promieniowanie” oddziaływania przedstawionej poniżej argumentacji na wykładnię i zastosowanie przepisów Prawa bankowego w innych sprawach, w których nie będą one stosowane w zbiegu z przepisami ustawy o IKE.

Odnosząc się w pierwszej kolejności do zarzutu naruszenia art. 2 pkt 13, 14, 15 i 15a ustawy o IKE w związku z art. 63 ust. 1 Prawa bankowego w związku z art. 725 k.c., Sąd Najwyższy uznał, że wypłaty, wypłaty transferowe, zwroty i częściowe zwroty środków zgromadzonych na indywidualnych kontach emerytalnych prowadzonych w postaci rachunku oszczędnościowego nie powinny być traktowane jako formy szczególne bankowych rozliczeń pieniężnych. Indywidualne konto emerytalne, niezależnie od tego w jakiej formie prowadzone, jest produktem finansowym ukierunkowanym na gromadzenie i pomnażanie oszczędności. Ze swej istoty rachunek indywidualnego konta emerytalnego, w tym bankowy rachunek oszczędnościowy, nie służy dokonywaniu rozliczeń pieniężnych. W doktrynie jednoznacznie przyjmuje się, że istota prowadzenia rachunku oszczędnościowego sprowadza się do gromadzenia na nim środków, bez możliwości dokonywania operacji bankowych, poza przyjmowaniem wpłat, dokonywaniem wypłat oraz naliczaniem odsetek (Z. Ofiarski, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 374; A. Kawulski, *Prawo bankowe. Komentarz*, LEX; E. Fojcik-Mastalska (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, wyd. V, LEX; F. Zoll (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, tom I i II, LEX; W. Pyziół, A. Walaszek-Pyziół, *Pozycja*

prawna banku jako wykonawcy usług transferu środków pieniężnych, Przegląd Prawa Handlowego, nr 3/2012, s. 6). Co więcej, z analizy art. 725 k.c. wynika, że podstawowym obowiązkiem banku, prowadzącego rachunek bankowy jest przechowywanie na nim środków, zaś dokonywanie rozliczeń jest dodatkowym obowiązkiem, wynikającym z woli stron (A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna*, wyd. II, LEX; J. Ciszewski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. II, LEX; J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga trzecia. Zobowiązania*, LEX; G. Bieniek (red.), *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania. Tom I-II*, wyd. X, LEX; W. Pyziół, A. Walaszek- Pyziół, *Pozycja prawna banku*, s. 6).

W dalszej kolejności Sąd Najwyższy uwzględnił, że w piśmiennictwie można zidentyfikować dwa stanowiska w przedmiocie wykładni sformułowania „bankowe rozliczenia pieniężne” z art. 63 ust. 1 Prawa bankowego. Zgodnie z pierwszym z nich, nawiązującym bezpośrednio do definicji z art. 63 Prawa bankowego, obowiązującej w stanie prawnym sprzed nowelizacji z 23 sierpnia 2001 r. (ustawa z dnia 23 sierpnia 2001 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw, Dz.U. z 2001 r. Nr 111, poz. 1195), bankowe rozliczenia pieniężne to działania prawne i faktyczne, których celem i skutkiem jest zmiana stanu środków pieniężnych na dwóch rachunkach bankowych, to jest na rachunku, który ma być obciążony, oraz na rachunku, który ma być uznany określoną sumą pieniężną w wyniku wymienionych wyżej działań albo zmiana stanu środków pieniężnych na określonym rachunku bankowym, skutkująca modyfikacją wysokości wierzytelności posiadacza tego rachunku wobec banku prowadzącego ten rachunek (J. Panowicz-Lipska (red.), *Prawo zobowiązań – część szczegółowa. System Prawa Prywatnego tom 8*, Warszawa 2011, wydanie 2, s. 516-517; W. Pyziół, *Umowa rachunku bankowego*, Warszawa 1997, s. 158; H. Gronkiewicz-Waltz, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 204; Z. Ofiarski, *Prawo bankowe. Komentarz*, s. 440). W konsekwencji, za rozliczenia pieniężne mogą zostać uznane zmiany stanu środków na rachunkach dwóch osób, jak i zmiany stanu środków na dwóch rachunkach tej samej osoby. Są nimi także zarówno rozliczenia wewnątrz-, jak i międzybankowe, operacje dokonywane z udziałem osób trzecich, ale także operacje dokonywane w relacji posiadacz rachunku bankowego- bank. Można do

nich zaliczyć zarówno operacje obciążeniowe, jak i uznaniowe, operacje dokonywane na zlecenie posiadacza rachunku, jak i bez zlecenia, ale za zgodą posiadacza rachunku, ale również operacje dokonywane bez zgody posiadacza rachunku, a nawet wbrew jego woli oraz operacje dokonywane w wykonaniu nie tylko umowy rachunku bankowego, ale także innych umów zawartych przez klienta z bankiem.

Z kolei zgodnie z drugą koncepcją, niecelowe jest poszukiwanie definicji terminu bankowe rozliczenia pieniężne, gdyż ich istota powinna być rozpatrywana z uwzględnieniem pewnych charakterystycznych dla tej operacji elementów konstrukcyjnych, to jest: 1) istnienie stosunku podstawowego między stronami rozliczenia (dłużnikiem i wierzycielem); 2) uczestników rozliczenia (strony, bank i inny podmiot, np. izba rozliczeniowa, art. 67 Prawa bankowego); 3) prawnego instrumentu rozliczenia (umowa rachunku bankowego łącząca bank i przynajmniej jedną ze stron); 4) prawny cel rozliczenia (dokonanie zapłaty w stosunku podstawowym); 5) sformalizowana procedura rozliczenia (tzw. cykl rozliczeniowy, obejmujący stypizowane czynności banku i stron rozliczenia); 6) postać rozliczenia oraz formy rozliczeń (M. Bączyk [w:] M. Stec (red.), *Prawo umów handlowych. System prawa handlowego*, Warszawa 2017, tom 5, s. 1146; M. Bączyk, *Konstrukcja prawna umowy rachunku bankowego. Spory dogmatyczne i rozterki legislacyjne* [w:] M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar (red.), *Europeizacja praw prywatnego*, Warszawa 2008, tom I, s. 56-57). Druga koncepcja akcentuje w sposób wyraźny konieczności istnienia stosunku podstawowego, stanowiącego podstawę do dokonania bankowego rozliczenia pieniężnego, z występowaniem którego łączona jest konieczności istnienia stron rozliczenia, a co z tego wynika, niemożność obejmowania pojęciem bankowych rozliczeń pieniężnych operacji dokonywanych w relacji posiadacz rachunku-bank (M. Bączyk, *Konstrukcja prawna*, s. 56).

Należy także zauważyć, że obie doktrynalne koncepcje wyłączają spod zakresu pojęcia bankowych rozliczeń pieniężnych pewne kategorie operacji skutkujące zmianą stanu środków na rachunku. Należą do nich korekty wpisów na rachunku (tzw. storno) oraz wpłaty gotówkowe dokonywane przez posiadacza rachunku, jak i wypłaty realizowane na jego rzecz (J. Panowicz-Lipska (red.),

Prawo zobowiązań, s. 517; M. Bączyk [w:] M. Stec (red.), *Prawo umów handlowych*, s. 1146). Doprowadziło to Sąd Najwyższy do konkluzji, zgodnie z którą „wypłata” środków zgromadzonych na IKE (art. 34 i art. 34a ustawy o IKE) nie może być bankowym rozliczeniem pieniężnym.

Opowiadając się ostatecznie za drugą z przedstawionych wyżej doktrynalnych koncepcji bankowego rozliczenia pieniężnego, Sąd Najwyższy uwzględnił, że zgodnie z potocznym rozumieniem, „rozliczenie” to wzajemne uregulowanie należności, zobowiązań między dłużnika i wierzycielami, co dokładnie odpowiada mniejszościowym poglądom piśmiennictwa. Rozliczenia pieniężne przeprowadzane za pośrednictwem banków służą dokonywaniu płatności za towary lub usługi, a zatem wykonaniu obowiązku zapłaty przez jedną ze stron umowy – wspomnianego stosunku podstawowego, w wykonaniu którego dochodzi do „rozliczenia”. Warunku tego nie spełniają operacja przewidziane w ustawie o IKE i określane mianem wypłaty transferowej, zwrotu i częściowego zwrotu środków zgromadzonych na indywidualnych kontach emerytalnych. Inny jest bowiem cel tych operacji oraz przesłanki i skutki ich wykonania.

Wypłata transferowa (art. 3 pkt 14 ustawy o IKE) ma – co do zasady - miejsce w przypadku wyrażenia przez oszczędzającego woli zakończenia współpracy z dotychczasową instytucją oferującą IKE w konsekwencji zawarcia umowy z inną instytucją oferującą IKE. Ponieważ można posiadać tylko jedno konto IKE, w przypadku rezygnacji z usług dotychczasowego podmiotu oferującego IKE, oszczędzający zainteresowany kontynuowaniem gromadzenia oszczędności na emeryturę w ramach programu IKE musi „przenieść” całość zgromadzonych środków do innej instytucji. Do tego przeniesienia dochodzi między rachunkami bankowymi tej samej osoby (ewentualnie między rachunkiem zmarłego a rachunkiem osoby uprawnionej). Wypłata transferowa dokonywana jest – modelowo - na podstawie dyspozycji oszczędzającego, złożonej po uprzednim zawarciu umowy o prowadzenie IKE z inną instytucją finansową oraz po okazaniu instytucji dokonującej wypłaty transferowej potwierdzenia zawarcia takiej umowy. Z chwilą przekazania zgromadzonych środków na rachunek nowej instytucji prowadzącej IKE, dotychczasowa umowa o prowadzenie IKE ulega rozwiązaniu (art. 35 ust. 5 ustawy o IKE). Wypłata transferowa ma więc oparcie w stosunku

prawnym, jaki łączy oszczędzającego z nowym podmiotem prowadzącym IKE (ewentualnie w uprawnieniu do środków po osobie zmarłej) ale nie służy wykonaniu zobowiązania oszczędzającego z tytułu zawarcia tej umowy i dokonaniu zapłaty za towary lub usługi, lecz wykonaniu obowiązku ustawowego jakim jest zasada prowadzenia jednego rachunku IKE dla jednej osoby.

Analogicznie i z tych samych powodów co wskazane powyżej należało potraktować zwrot (art. 3 pkt 15) i częściowy zwrot (art. 3 pkt 15a ustawy o IKE) środków zgromadzonych na IKE. Pod pojęciami tymi ustawa o IKE rozumie wycofanie całości lub części środków zgromadzonych na IKE. Zwrot jest przy tym konsekwencją wypowiedzenia umowy o IKE przez którąkolwiek ze stron (art. 37 ust. 1 ustawy o IKE) i następuje, tak jak wypłata i zwrot częściowy, w formie pieniężnej (art. 38 ust. 1 ustawy o IKE). W obu przypadkach nie dochodzi do rozliczenia za pośrednictwem banku należności z tytułu wykonania innego stosunku podstawowego, lecz albo do realizacji dyspozycji oszczędzającego (częściowy zwrot) albo do realizacji obowiązku wynikającego z ustawy w wyniku określonego w niej zdarzenia (zwrot).

W konsekwencji uwzględnienia zarzutu błędnej kwalifikacji operacji wymienionych w ustawie o IKE jako „bankowych rozliczeń pieniężnych” za zasadny należało uznać zarzut naruszenia art. 2 pkt 1 i art. 32 ustawy o IKE, w związku z art. 52 ust. 2 pkt 10 Prawa bankowego przez przyjęcie, że umowa o prowadzenie indywidualnego konta emerytalnego powinna wskazywać zakres odpowiedzialności banku za terminowe i prawidłowe przeprowadzanie rozliczeń pieniężnych oraz wysokość odszkodowania za przekroczenie terminu realizacji dyspozycji posiadacza rachunku z tego tytułu, skoro z rachunku oszczędnościowego w ramach IKE nie dokonuje się rozliczeń pieniężnych.

Sąd Najwyższy uznał także za zasadny zarzut naruszenia art. 2 pkt 1 i art. 32 ustawy o IKE w związku z art. 52 ust. 2 pkt 9 Prawa bankowego w związku z art. 730 k.c. przez przyjęcie, że umowa o prowadzenie IKE powinna wskazywać zamknięty katalog przesłanek jej wypowiedzenia.

Doceniając znaczenie zapewnienia konsumentom pełnej informacji o przesłankach i trybie wypowiedzenia umowy, Sąd Najwyższy przyjął ostatecznie, że w przypadku umowy o prowadzenie IKE, która z założenia jest wieloletnia z uwagi

na cel jakim jest gromadzenie oszczędności emerytalnych, niewłaściwe jest kreowanie wymogu przewidzenia w takiej umowie zamkniętego i z góry określonego katalogu przesłanek jej wypowiedzenia. Do zapewnienia adekwatnej ochrony interesów konsumentów wystarczające jest kodeksowe ograniczenie możliwości wypowiedzenia umowy rachunku bankowego z ważnych powodów, z uwagi na przewidziane w ustawie o IKE dodatkowe mechanizmy ochronne. Zgodnie bowiem z art. 37 ust. 7 ustawy o IKE instytucja finansowa, która wypowiedziała umowę o prowadzenie IKE ma obowiązek poinformowania oszczędzającego o możliwości dokonania wypłaty transferowej, czyli przeniesienia całości zgromadzonych środków do innej instytucji finansowej oferującej IKE, przy zachowaniu wszystkich ustawowych korzyści związanych z korzystaniem z takiego produktu finansowego.

Z uwagi na wspomnianą na wstępie słabość argumentacją uzasadnienia decyzji Prezesa Urzędu w przedmiocie potrzeby interwencji organu; stwierdzenia tej właśnie praktyki na użytek kreowania odpowiednich, prokonsumenckich postaw przedsiębiorców z sektora usług finansowych; względów prewencji ogólnej w segmencie IKE, Sąd Najwyższy dodatkowo przypisał w procesie stosowania art. 52 ust. 2 pkt 9 Prawa bankowego w związku z art. 24 uokik istotne znaczenie ustaleniu postępowania sądowego, zgodnie z którym w okresie od 2004 do 2012 r. powód nie dokonał wypowiedzenia żadnej z umów rachunku oszczędnościowego IKE.

Uwzględnienie podniesionych w skardze kasacyjnej powoda zarzutów prawa materialnego dotyczących istoty przypisanej mu praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów czyni zbędnym rozważanie zarzutów dotyczących kary pieniężnej.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.